



33  
Un

- 1 Jager / Joh. Wolff / diff. de Christo Sponsore  
et mediatore foederis gratiae, Tubingae 1713.
- 2 Jachry / Frid. Wilh. / diff. causis corruptae  
eloquentiae sacrae, Wittenb. 1733.
- 3 Jani / Joh. Wilh. / diff. Sacrificium Missae  
pontificium Liturgiis orientalibus ignotum  
esse, Wittenb. 1725.
- 4 oratio de optima interpretatione  
sacras litteras, Wittenb. 1719.
- 5 diff. de Pyrrhonismo in Historiam  
ecclesiasticam, Wittenb. 1719.
- 6 programma Academiae Jenensis exhibens  
Breves in pentateuchum Worthemensem  
stricturas, et de messu vindicatur 1735.
- 7 Jenichen / Gottl. Frid. / diff. de lapide  
jacobi uncto, Lipsiae 1731.
- 8 Jochy / Joh. Georgij / diff. de studio yloride  
fidei impedimento, Wittenb. 1728.

1 28 31  
DE  
ACTIONIBUS  
FORENSIBUS

EXERCITATIO THEOLOGICA,

Quam

IN ACADEMIA HOLSATORUM  
CHRISTIAN - ALBERTINA,  
PRÆSIDE

CHRISTIANO KORTHOLT  
S.Theol.D.Prof.Prim. & Pro-Cancellario,

publice discutiendam exhibet,  
ad diem Februar.

JOHANNES *Bottlieb* MOLLERUS,  
Gedanensis Pruffus.



KILONI,

Typis Joach. Reumanni, Acad. Typogr.  
Recusa, 1707.

50  
DE

ACTIO NIBUS

LOGICIS

EXERCITATIO LOGICA

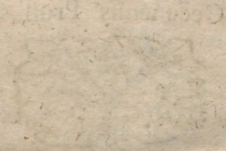
IN ACADEMIA ALBERTINA

CHRISTIANO-ALBERTINA

CHRISTIANO KORTHOFF

2. Theol. Prof. Prim. & Pro-Cancellario

JOHANNES MOLLERUS



ALTONA  
1771





DE  
ACTIONIBUS FORENSIBUS.  
CONSPECTUS.

- I. Quamvis Judicia publica in se, culpam & improbari nequaquam debeant, occurrunt nihilominus, secundum vulgarem praxin hodiernam, in actionibus forensibus, quae cum Verbo Dei revelato, ipsaque Natura lumine, nullo modo concordant.
- II. Vitia Processus judicarii: deque iis querela veterum Theologorum pariter ac Jurisconsultorum;
- III. Sed & nostrae aetatis scriptorum.
- IV. Procuratoris causarum desperantis lamentabile exemplum. Advocatus Clientis, non Justitia.
- V. Nic. Clemenardus cum infidelibus Muhammedanis in Africa vivere maluit, quam in Europa cum Christianis Caudeffis. Judiciorum, ratio apud Muhammedanos, eodem Clemenardo auctore.
- VI. Vitiligatorum forensium artes crassiores alia, alia subtiliores.
- VII. Vindicta vel privata vel publica.
- VIII. Vindicta publica divina auctoritate nititur.
- IX. Magistratus vindictam publicam exercere debet sponte sua, & etiam non rogatus.
- X. Numquam interim necessarium est, ut sit qui ad tribunal causam devolvat.
- XI. Obligatio ad illatum, damnnum rependendum, & poenam sustinendam, differunt.
- XII. Judex & laeso justitiam administrare debet, & poenam reo irrogare.
- XIII. Justitia Correctiva actus exercere, an, & quousque solius Magistratus sit.

- XIV. *Iustitia actus ille, quo alteri quod suum est restituitur, etiam a privato exerceri potest.*
- XV. *Errant qui data quavis occasione Iudicis operam sibi implorandam esse arbitrantur.*
- XVI. *Aliquando tamen non modo permissum id est, sed & necessarium.*
- XVII. *Etiam inter viros probos coorte controversia ad Iudicium publicum recte ac prudenter nonnunquam deseruntur.*
- XIX. *Sedulo interim cavendum heic, ne quid vindicta privata interveniat.*
- XIX. *Quomodo Vindicta privata etiam a non advertentibus exercetur.*
- XX. *Ultio privata Vindicta publica pretextu turpitudinem suam qui velare nitatur*
- XXI. *Vindicta privata ab iis etiam qui publici Iudicis opera utuntur, exerceri potest.*
- XXII. *Dubium.*
- XXIII. *Pena, quam reus luit, aliter se habet ad Magistratum relata, aliter, relata ad illum qui Magistratum ad puniendum instigat. Ipse Magistratus fontes puniendo privatam exercere vindi-*
- Etiam potest.*
- XXIV. XXV. *Quando & qua ratione, ut puniatur qui nos ledit, Magistratum rogare possimus & impellere.*
- XXVI. *Quam difficile sit & arduum, in negotio ad antagonistam spectante sic se gerere, ne quid odii & similitatis se admisceat.*
- XXVII. XXIX. *Der Sachen Feind / der Personen Freund sein / facilius dicitur quam prestatur.*
- XXIX. *Duo cum faciunt idem, non est idem.*
- XXX. *De Restitutione bonorum, sententia Lutheri.*
- XXXI. *De regula Christi: Quod tibi vis fieri, alteri feceris, Matth. 7, 12. Luc. 6, 31.*
- XXXII. *Er. Sarcerei de Restitutione locus.*
- XXXIII. *Charitatis legem latius patere quam juris regulas, docet H. Grotius.*
- XXXIV. *Seckendorffii eo faciens testimonium illustre.*
- XXXV. *Qui argumentis non possunt, Consuetudine actionibus suis patrocinari satagunt.*
- XXXVI. *Ratio prevalere debet Consuetudini: qua fallax est, inque periculosos sepe errores abripit.*

FORENSIBUS.

I.

**F**ert animus, de actionibus litigiisque forensibus aliquid commentari, quibus (proh dolor!) omnia propemodum loca, compita, vici & anguli hodie perstrepunt: quod non pauca impune heic licere multi existimant, praxiq; ipsa sine ullo conscientiae scrupulo quotidie exprimunt, quæ cum Salvatoris nostri doctrina verique Christianismi scitis nequaquam concordare, nos quidem arbitramur. Tametsi enim nec Anabaptistis aut Weigelianis patrocinari volumus, qui nulla ratione Judicia publica exerceri in Ecclesia debere disputant; nec Socinianis, qui fratri cum fratre licitum esse in judicio contendere negant, utut eos qui foris sunt ab homine Christiano in jus vocari posse admittant: occurrere tamen in recte etiam cetera constitutis judiciis, inque actionibus forensibus, secundum vulgarem hodiernam consuetudinem, quæ vel solo naturæ lumine collustrata ratio, nedum Verbum Dei revelatum, iniqua esse dicitur, omni luce clarius demonstrari posse censemus.

II. Et initio quidem haud ullum temere reperitū iri credim, CHRISTI doctrinam sincere & ex animo professum, qui non execretur abusus illos manifestos; quod multi ex mera malevolentia, iracundia, & rixandi pruritu, ob res sæpe leves ac frivolas lites proximo intentant; sine tentata prius amicabile compositione ad tribunalia properant; summa verborum animorumque acerbitate omnia gerunt; convitiis, calumniis, obrectationibus, cavillis, sycophantiis, Judicarios processūs instituunt; vafriſque artibus id agunt, ut vix

A 3

5  
*Quamvis  
 Judicia  
 publica in  
 se, culpam  
 & impro-  
 bari ne-  
 quaquam  
 debeant,  
 occurrunt  
 nihilomi-  
 nus, secun-  
 dum vul-  
 garē pra-  
 xim hodi-  
 ernam, in  
 actionibus  
 forensibus,  
 quæ cum  
 Verbo Dei  
 revelato  
 ipsos, Na-  
 turæ lumi-  
 ne nullo  
 modo con-  
 cordant.  
 Vicia Pro-  
 cessus Ju-  
 dicialium;  
 deque iis  
 querela ve-  
 terū The-  
 ologorum  
 pariter ac  
 ætate 7Ctorum;*

ætate hominum annorumque centuriis contentiones terminentur. Audimus de his quotidie bonorum querelas: extant illam in rem editi publice libri integri. Cujusmodi jã superioris seculi anno LXXIX, sub titulo, **Treuherzige Warnung für vergeblichem muthwilligen Zancken und Rechten** / Conradus Porta edidit, Ecclesie Islebiensis Pastor. qui sub finem sui illius altera vice publicati libelli ad scripta quoque provocat de eodem hoc argumento jam ante vulgata ipsorummet Jctorum, Nicolai puta Vigelii **Richterbüchlein** / & tract. vom **Juristischen Glauben** / ac Georgii am Walde **Gerichts-Zeuffel**.

*Sed & nota  
sunt a  
suis scri  
ptorum.*

iii Sed nec nostra ætate defuerunt, aut hodie etiamnum defunt, quibus idem animus, viri summi ac celeberrimi, & quorum judicium præ ceteris magni heic faciendum esse nemo negaverit. Legantur heic probeque expendantur quæ habet Illustris Dn. Vit. Lud. a Seckendorf, Eques, Consiliarius Intimus Saxonicus, Fautor roster singularis, im **Christen. Stat lib. II, cap. XI, 3. seqq.** ubi inter cetera §. 4. Ich rede / inquit, auß mehr als drensßigjähriger Erfahrung / als der ich in hohen Collegiis Glied und Haupt gewesen / und der gleichen Dinge und Personen fast unzähllich vor mir gehabt: so habe ich auch disßals keine passion, den ich habe zeit Lebens mich der Prozesse nach eufferster Möglichkeit enthalten / und was mir für gefallen / gülich / oder gar fürzlich zur Erörterung gebracht / daß ich also am allerwenigsten über Richter und Advocaten meines theils zu flagen habe; So weiß ich auch grundgelehrte / **Christliche und tapffere**



re Männer / die in hohen Collegiis sitzen / und mit mir  
dissals gleicher Meinung sind / wie wol die Aeltesten  
und Erfahrensten nach und nach ihren Lauff geen-  
diget / und die Welt auch dissals in ihrem bösen  
Stande / gleich ich auch thun muß / hinterlassen. In-  
zwischen ist und bleibet wahr / daß diese Gebrechen  
bey den Obrigkeiten in Rechts-Process- und Criminal-  
Sachen durch das wahre Christenthumb haupt säch-  
lich gebessert werden könnten und sollten / auch kein an-  
der zulängliches Mittel dagegen zu finden / welches  
nicht auff diesem Grunde beruhen wird. Mann hat  
viel herrliche und heilsame Cammer- und Hoff- Ge-  
richts- Appellation- Process- und dergleichen Ord-  
nungen / Landes- Erledigungen / Statuten und was des-  
sen mehr ist: je mehr aber derselben gemacht worden /  
je grösser ist der Mißbrauch auch her für gebrochen /  
und neben so viel guten Beseren / gedoppelt so viel  
Fraudes, Gesehrden / Mißdeutungen und Verfeh-  
rungen / als wilde und Wasser- Reiser aufgesproß-  
set / daß der gepflanzte gute Baum der Ordnung  
der meisten Krafft beraubet blieben / und wenig  
Früchte getragen / die nicht dem Ungerechten / Unver-  
schämten / und hinterlistigen vielmehr / als denen /  
die klares Recht gehabt / zu theil worden. Ist ja Be-  
weises gnug / daß es mitten in der Christenheit und  
in dessen mächtigen Ständen an der Gottesfurcht  
und wahren Christenthum mangeln müsse. Videat-  
ur item hanc in rem Amplissimi Dn. Reinholdi a Der-  
schau, Consiliarii Elector. Brandenburgici, Hodoso-  
phia Viatoris Christiani lib. II, cap. XII, pag. 276. 315. seqq.  
nec

nec non habita anno clc lxxxxi, Marburgi Catto-  
rum sub præfido Dn. Arnoldi Mauricii Holtermanni,  
Jc. Consiliiarii Hassiaci, & Pandectarum Professoris,  
disputatio Juridica de Vario Juris usu & abusu in Cu-  
riis & Cancellariis. ubi inter alia hæc leguntur, thes. i:  
*Forum & Curia Juris & Justitia fuit promptuarium olim:  
hodie multis in locis factum est, prob dolor! Jus & Ju-  
stitia conditorium; cujus aditus angustior factus, quam  
ut destituta simplicitas facile eo penetrare possit. --- Care  
enim in foro emitur litigandi experimentum; in quo,  
tamquam in nundinis, non tantum lus, sed & sepe Inju-  
ria est tibi redmenda, si jus tuum servare cupis. --- Ob  
sumptuum immensorum necessitatem tenuiores a jure suo  
arcentur: ut tolerabilior sit Injuria, quam Judicium; ut  
opprimi sepe sit satius, quam vindicari. Hodie ergo cum  
Seneca lib. 2. de Tranq. forum & curiam loca possumus di-  
cere exercendis in publico vitii destinata. thesi xiv: Ma-  
lum hoc (de Judicum corruptione loquitur) usque pas-  
sim adeo inolevit, ut jam ex consuetudine vendantur le-  
ges, Jura corrumpantur, & sententia ipsa sit venalis,  
& nulla jam causa esse possit sine causa. Nihil, prob dolor!  
tam munitionum, quod pecunie expugnari non possit.*

*Mærent captiva polluto Judice leges.*

*Ubi nummus loquitur, Iulliani eloquii tuba raucescit.  
in Gratiis Gratuitis & jejuna comitatis vel effecte non  
magna spes collocanda est: Gratie pregnantes & gravide  
apud Justitiam & Judices magnam vim commerdationis  
habent. Quis dicere nunc erubescit: Quid mihi dabis,  
ut tibi Justitiam administrem? Quis in Magistratu con-  
stitutus, parvo temporis spatio non ingentes congerit di-  
vitiar?*

*vitias? Ratio potest dari vel esse hæc:*  
*Accusativus dum venerit ante tribunal,*  
*Proficit in nihilo, si venerit absque Dativo.*  
*Nulli charus erit, si copia deficit æris.*

IV. At plura huc facientia qui desiderat, ipsam illam disputationem consulere potest, ubi de Procuratorum quoque & Advocatorum artibus ac technis th. xv & xxii non pauca inveniet. Quibus quam tristis respondere soleat eventus, (ut *ὡς ἐν παρόδῳ* id adjiciam) docet historia memorabilis, Card. Bellarmino, lib. ii de Arte bene moriendi cap. xi his verbis recitata: Ego ipse indivisus aliquando egrotum morti propinquum, cum inciperem loqui de preparatione ad exitum de presenti vita, respondit constanti animo, & sine ullo metu, ac dixit: Ego, Domine, cupivi alloqui te, non pro me, sed pro coniuge mea, & filiis meis: ego enim propro ad inferos, neque est quod aliquid pro me agas. Hæc vero protulit animo tranquillo, ac si de itinere ad villam vel oppidum aliquod loqueretur. Ita nimirum Diabolus animam eius sibi subiecerat, ut non cuperet nec vellet ab eo divelli. Nec tamen Magus aut Necromanticus erat, sed artem exercebat valde periculosam, & intentus lucro per fas & nefas, oblitus videbatur, non solum Dei, sed etiam anime sua. Summa est: cum multis verbis illum ad meliorem mentem revocare tentassem, nihil efficere potui. Cupiet fortasse aliquis nosse, quam ille artem exerceeret. dicam, ut ejus interitus aliis hominibus ejusdem artis, si qui sunt ei similes, prosit, ut respiciant. Procurator causarum erat, ex illorum numero, qui non

*Procuratoris causarum desperantis lamentabile exemplum.*

multum laborant, utrum causam justam an injustam defendendam suscipiant, atque interim utrique parti injuriam faciunt, modo ipsi marsupium impleant. Hæc Bellarminus, sequentia mox subjungens: Vir quidam apprimè doctus cum mecum ageret, & merita cause cujusdam exponeret, ego sermonem eius interrumpens ajo: Videris mihi causam injustam fovere. Ille assentiens respondit: Ego non sum Advocatus Veritatis, aut Justitiæ, sed Clientis mei. Meum est, exponere merita cause, quam defendendam suscepi: Judex viderit, pro qua parte sententiam ferat. Cui profano & temerario homini opposuisse se ait illa Thomæ Aquinatis in Secundæ, quæst. LXXI, art. III: Illicitum est alicui cooperari ad malum faciendum, sive consulendo, sive adjuvando, sive qualitercunque, consentiendo; quia consiliarius & coadjuvans quodammodo est factens. Et Apostolus dicit ad Romanos I. quod digni sunt morte non solum qui faciunt peccatum, sed etiam qui consentiunt facientibus. unde supra dicitur, quod omnes tales ad restitutionem tenentur. Manifestum est autem, quod Advocatus auxilium & consilium præstat ei, cujus cause patrocinatur. unde si sci-

Nic. Clenardus cum in peccat, & ad restitutionem tenetur ejus damni, quod fidelibus contra justitiam per eius auxilium altera pars incurrit. v. Nicolaus certe Clenardus, vir magni inter literatos nominis, actionum forensium vitia fraudesque, & iniquitates Advocatorum, adeo tulit moleste, ut odio earum ac tædio, relicta Europa, Fæzæ sive Fesæ Afrorum inter Muhammedanos barbaros, quam fidem licet Christianam professos causarum patronos agere

Nic. Clenardus in Africa vivere maluit, quàm in Europa cum Christianis officis.

agere se maluisse, scripta anno cło XLI ad Arnoldum <sup>Epist. lib. 1.</sup>  
 Streyterium, Abbatem Tongelarensem, epistola in- <sup>p. 87. conf.</sup>  
 dicium facit; *Quia tam parum me iuderunt, inquires, 1.2. ep. ad*  
*in obtinendo jure, ut fugerem litem sempiternam, veni in* <sup>Car. 5. p.</sup>  
*exilium illud ferme sempiternum. & post interjecta quæ-* <sup>250.</sup>  
*dam, In tam vasta, ait, urbe (Fesa, sive Feza) nullus est*  
*Advocatus, nullus Procurator. Ad templa sedent Alpaakii, &* <sup>Judiciorũ</sup>  
*domi præsto est Judex, qui dicitur Alcadi. Si qua lis oritur,* <sup>ratio apud</sup>  
*quod ferme accidit propter matrimonia, utraque pars vel* <sup>Mubam-</sup>  
*Albakium adit, vel Judicem; & momento temporis fini-* <sup>medanos,</sup>  
*tur controversia. Quare, Reverende Domine, si quos* <sup>Clenardo.</sup>  
*Advocatos velis castigare, quod male defenderint eas*  
*Decimas, mittantur huc Fesem: morientur fame, con-*  
*troversiarum inopia. --- Didici adagium, quod non no-*  
*berat adagiosus Erasmus: Opes perdunt Christiani litig-*  
*ando; Judei conviviis festorum; Mauri celebrandis*  
*nuptiis. --- Quando tam instabilia hic sunt matrimo-*  
*nia, non raro existunt controversia; verum lis extincta*  
*est ferme priusquam sit constituta. Similiter epistola ad* <sup>1. c. p. 68.</sup>  
 Jacobum Latomum, Theologum Lovaniensem, eo-  
 dem anno data, Ut nulla terra, scribit, tam est noxiis  
 herbis, in qua non aliqua parte Natura bonitas conspi-  
 ciatur: sic gens ista Machometica, fœdis & execrandis  
 erroribus dementata, Deo maximas debet gratias, quod  
 libera sit a duplici tyrannide, Sanicidarum & Causfifico-  
 rum (Controversiarum fabros & litium Magistros vocat  
 epistola ad Carolum v Cæs.) Vitales sunt ut nos, &  
 longius etiam vitam prorogant. Cumque sint ferme I. mil-  
 lia familiarum (Fesæ) tamen nulli sunt Advocati, Procu-

ratores, Sollicitatores, & id genus homines. Si qua sint  
 controversia, qua ferme incidunt ob matrimonia & di-  
 portia, -- non tamen pro Helena conflagitur bello de-  
 cennali, nec pro Beginis litigat Clenardus octo annos; ve-  
 rum utraque pars Judicem adit; in momento temporis  
 rem transigit: nec sciunt, quid sit Sententia Interlocu-  
 toria, quid Appellatio, & huiusmodi lacrymosa mihi quon-  
 dam vocabula (nempe secundum illud celeberrimi  
 Jcti, Dn. Jo. Schneidevini, quod ex eo se audivisse C.  
 Porta memorat, proxime laudato libello fol. 70. *See-  
 lig ist der Mann/ den diese Juridica vocabula nicht be-  
 treffen/ als da seyn /Citiren/ Agiren/ Sententioni-  
 ren/ Leuteriren/ Appelliren/ und dennoch die Sachen  
 verlieren*) Ubique est sententia definitiva; & ferme  
 lis sopita est antequam contestata. Designatus nimirum  
 erat Clenardus, ut narrat epistola ultima, omnibus  
 Christianis inscripta, Curatus templi Beginarum Die-  
 stensium: sed mox lites ipsi ab antagonista quodam  
 motæ sunt adeo molestæ, ut rixarum istarum pertæsus,  
 & spartæ isti & patriæ, ultimum vale dixerit. Ipsa ver-  
 ba accipe. Ubi, ait, in me conspirassent Begina, & ovium  
 suffragiis declaratus fuissim, & suspectus in locum de-  
 mortus, protinus exortus est adversarius, cepimusque stre-  
 nue litigare, & implacabili bello conflagere. Ac primum,  
 quod tyro essem rudis earum artium, valde stupidus admi-  
 rabar, quod rivalis velitando in Processu, me negaverit  
 Clericum, natum legitimo matrimonio; esse omnino in re-  
 rum natura; & huiusmodi istis solennia, nata contra-  
 hendis controversiis: & stultus exposulare volebam de  
 mendacio, nisi me Procurator docuisset, istum esse vide-  
 licet

lib. 2. p. 272. ff

licet stylum, & contra illum nos quoque obiecturos esse consimilia. Nolo, inquam, mentiri; quid attinet in iis contemere tempus? rem ipsam putemus, mea sint Begina, an illius. Quid nisi riderer, hactenus illius ignarus palastra? Ut paucis absolvam, iam bello Troiano appetebat decennium, & multis iactatus invissimis laboribus, obsidendis foribus Procuratoris, Advocati, Judicis, & aliorum etiam, quos similis exercebat cura, deinde in multas urbes hac de causa subsinde profectus, aptissimus erans faciundis itineribus & quod nullum remedium daretur agende pacis, obnitentibus parentibus (nam ipse viam videbam perquam facilem, si, traditis Beginis adversario, desisterem a litibus) quia, inquam, bellum erat inextricabile, omnino decreveram primam quamque occasionem fuga capere: non tam amore Arabicandi, quam odio litigandi.

VI. Sicut autem, quæ ex Brabantia in Lusitaniam, tandemque in Africam, bonum illum Clenardum pepulerunt Vitiligatorum forensium artes, adeo crassæ sunt, ut ipsis veluti manibus palpari ab omnibus possint, indeque nemo facile tam exiguum Pietatis sensum habet, quin tantarum fraudum indignitate moveatur: ita supersunt alia quædam, Justitiæ indolem tam speciose mentientia, ut a quibusvis prima statim fronte, quid vere iis subsit vitii, haud facile agnoscatur.

VII. Illustris est & plane aurea distinctio, qua Vindicta alia privata alia publica esse dicitur. Quod discrimen non satis animadversum olim in causa fuisse, cur e variis difficultatibus commode se nequaiverint præfati Ecclesiæ Doctores, erudite, ut solet,

Vitiligatorum forensium artes crassiores alie, alia subtiliores.

Vindicta vel privata vel publica

ostendit Chemnitius noster Loc. Theolog. part. II, pag. m. 115. Quia nempe, ut stultorum, sic improborum plena sunt omnia, nisi horum coerceatur protervitas, cunctarum rerum confusionem fieri oportebit, & a malis boni opprimuntur penitus. Quod considerantes *oī* <sup>et</sup> *oī*, ubi Matth. v, 39. seqq. vindictam a CHRISTO suis prohibitam legerent, absolute id accipientes, omnemque hoc pacto viam propulsandi injurias præcludi putantes, Christianam doctrinam ut Reipubl. nequaquam convenientem, sed detrimentum ei interitumque afferentem, traducebant. Ibi ergo, scribit Chemnitius, cum omnino aliquid esset respondendum, potuissent recte & perspicue illam calumniam refutare veteres Christianorum Apologetæ per distinctionem de duplici Vindicta. Sed quia illa tunc non erat satis explicite tradita, quarenda fuerunt alia diverticula, ne nihil responderetur: sicut solet fieri, quando urgent adversarii, & vera fundamenta non sunt nota. Vide Tract. nostrum de Calumniis Gentilium lib. I, cap. IIX.

*Vindicta publica divina auctoritate nititur.*

IX. Vindicta nimirum publica, qua injuria intentata per Magistratum arcetur, parti læsæ securitas præstat, suum cuique tribuitur, fama aliæque bona erepta repetuntur & restituuntur, improbi coercentur, emendantur, debitis pœnis in eorum delicta animadvertitur, publicæque ita tranquillitati in omnibus confulitur; hujusmodi, inquam, vindicta, cujus utilitatem, imo necessitatem ipsum Jus naturæ docet, per Evangelii prædicationem sublata minime aut a CHRISTO abrogata est. Vide Luc. XII, 58. XIII, 3. Joh. XIX, 23. Act. XVI, 37. XXIII, 3. XXV, 10. Et notari omnino meretur,



retur, Paulum Apostolum, postquam solícite adeo Romanos a vindicta privata dehortatus erat, Rom. XII, 14, 17. seqq. e vestigio vindictam stabilire publicam capite XIII, ubi de magistratu, οὗ δίκης ἐστὶν, ait, ἐξέμειναι τοῖς ἰσχυροῦς τῶν κακῶν ἀποδοῦναι. *DEI minister est, Vindex ad iram ei, qui quod malum est fecerit*; ne scilicet quæ de vitanda ultione privata præceperat, ad omnem omnino sine discrimine vindictam traherentur.

IX. Et ea quidem lege Magistratui commissa est vindicta publica, ut non modo licitum ei sit illam exercere, sed ut exerceat, divinitus quoque mandatum. Vide Deuter. XIX, 13. Unde patet, quæ de propulsandis publicis auctoritate injuriis, probisque defendendis & puniendis improbis, supra diximus, ita per potestates superiores curata velle Deum, ne in iis pro lubitu versari integrum ipsis sit; sed ut obligentur ad talia præstanda vi muneris quo funguntur, hoc est, ita ut sponte etiam nec a quoquam compellati ista exequantur. Nam quod dici vulgo solet: *Judex non nisi imploratus officium suum facit*; &: *Wo kein Kläger ist, da ist kein Richter*; id nisi cum grano salis accipiatur (ceu loqui solemus) sed absolute intelligi debeat, ac ita quidem, ut sermo sit de illo quod fieri deceat & conveniat (quid enim per pravam consuetudinem fiat, parum heic curamus) omnino falsum est, Deique Verbo adversum. Rectissime Dn. a Seckendorf, loco supra expresso §. I. *Es bleibet die Gerichtbarkeit / oder die administration der Justiz / eine von denen vornehmsten Verrichtungen der Obrigkeiten. Und zwar nicht*

*Magistratus vindictus publicam exercere debet sponte sua, et etiam non rogatus.*

nicht allein auff Anruffung und Klage der Beleidigten oder Beschwerten / sondern auch --- ex officio, das ist / von Amtswegen. Inmassen dann das alte Sprichwort : Wo kein Kläger ist / da ist kein Richter / keine durch gehende Regel machet ; sondern es liegt der Obrigkeit in vielen Stücken und Fällen ob / auch unangeruffen / und durch eigenen Fleiß und Erforschung (per modum inquisitionis ) dem Ubel zu steuern / insonderheit allen dem jenigen / dadurch nicht allein einer einzeln Person oder Sache unrecht geschiehet / sondern auch wo eine böse und ärgerliche Nachfolge gegeben wird / daß hernach andere sich desto ungescheueter auff gleiche Weise zu vergreiffen unterstehen / und bevorab wo Menschen Blut vergossen / oder Raub / oder Zwang und Gewalt geübet wird. Similiter Holtermannus, ante memorato loco th. iv: *Nonnunquam potest aliquem condemnare Judex, etsi nullus sit accusator vel actor. Et fallit illud: Wo kein Kläger ist / da ist auch kein Richter; cum crimen scilicet est notorium, aut contumacia præstat locum accusatoris, aut virtualis sit accusator infamia publica ad instituendam inquisitionem.*

Nonnunquam in-  
serim ne-  
cessarium  
est, ut sit  
qui ad tri-  
bunal cau-  
sam devol-  
vat.

x. Fatemur interim, aliquando necessarium esse, si Judex quæ suarum sunt partium debeat exequi, ut sit, qui ad tribunal perferat, de quo pronuntiandum est: quando nempe alias non potest constare ipsi de negotio, quod magistratus opem deposcit. Tunc enim valet Germanorum illud: *Wer nicht spricht / wer weiß was dem gebrieh.* Ceterum si res notoria sit, nec magistratum fugiat, ejusque mo-  
men-

menti, ut sine detrimento Justitiæ aut proximi incommodo dissimulari nequeat, non exspectandus est actor seu accusator, sed ipsa rei conditio ad præstanda quæ sui sunt muneris invitare Judicem debet & compellere: est, inquam, per conscientiam is obligatus ad futurum cuique tribuendum, defendendos ab illatis injuriis innocentes, & repetendam a delinquentibus, si quos esse compererit, pœnam, pro eo ac æquum est, legesque postulant.

XI. Quæ ut rectius intelligantur, observari oportet, si quis injuriam vel damnum alteri intulit, non solum obligatum hunc esse ad illi resarciendum, sive reddendo quod per injuriam eripuit, sive æquivalens exsolvendo, sive alia quacunque ratione satisfaciendo; sed etiam ad subeundam pœnam, quam ejusmodi delinquentibus leges imponunt. Vide Thomam II Secundæ quæst. cix, artic. II, Gabr. Vazquez in Thomæ Tom. I, quæst. XXI, disp. LXXXV, cap. IV, 26. præcipue Grotium de Jure B. ac P. lib. II, cap. I, XVII. Et quamvis duo hæc vulgo confundi soleant, diversissima tamen sunt. Nam qui datum alteri damnum rependit, vel rem ei ablatam restituit, hoc ipso, accurate si velimus loqui, non punitur, pœnamve persolvit, sed reddit solum quod per injuriam alteri eripuerat: cum pœnæ proprie dictæ irrogatio consistat in infligendo dolore, cujus metu libido peccandi restinguatur, & per quem futura hominis peccantis, vel aliorum peccatorum nisi pœnæ terrerent, quaratur emendatio. Puniendis peccatis, scribit Gellius Noct. Attic. lib. VI, cap. XIV, tres esse debere causas existimatum est. Una est,

*Obligatio ad illatum damnum rependendum, & pœnam sistendam, differunt.*

C

que

quæ *ῥοδία*, vel *ῥόδαις* vel *ῥοδαίως* dicitur, cum pœna adhibetur castigandi atque emendandi gratia; ut is, qui fortuito deliquit, attentior fiat correctiorque. Altera est, quam ii, qui vocabula ista curiosius diviserunt, *τιμωρία* appellant. Ea causa animadvertendi est, cum dignitas auctoritasque ejus, in quem est peccatum, evenda est, ne prætermissa animadversio contemptum ejus pariat, & honorem levet. Idcircoque id ei vocabulum a conservatione honoris factum putant. Tertia ratio vindictæ est, quæ *ταπώδερμα* a Grecis nominatur: cum punitio propter exemplum necessaria, ut ceteri similibus a peccatis, quæ prohiberi publicitus interest, metu cognita pœna deterreantur. Idcirco veteres quoque nostri exempla pro maximis gravissimisque pœnis dicebant. Confer quæ habent Galenus, in libro, Quod animi mores sequantur temperamentum, cap. xi, Alexander ab Alexandro, Genial. dier. lib. iii, cap. v, Lud. C. Rhodiginus Læction. antiq. lib. vi, cap. xiv, & imprimis Grotius memorato loco cap. xx, num. iv, seqq.

Judex & læso Justitiam administrare debet, & pœnam reo irrogare.

xii. His ergo positis, utrumque Judici curandum esse dicimus, tum ut læso Justitiam administret (ceu loqui solemus) & in ablatorum restitutionem, sive in se, sive in suo æquivalente, reum condemnet; nisi forsitan hic illatam alteri injuriam Justitia quadam correctiva deleat, suumque adeo factum emendet ipsemet: tum ut salutem ac tranquillitatem publicam a malorum improbitate muniat, legum & magistratus auctoritatem tueatur, pœnarumque exemplis peccandi illecebras protervis adimat. Tamen si enim facta in unum alterumque injuria confundi non debet cum delicto civili; quod hoc, in

in quantū tale, cum Justitia pugnat legali, ut vocant, quæ cuivis civi erga Magistratum latisque ab eo legibus recte se & convenienter gerere injungit; illa vero, qua talis, Justitiæ particulari adversatur, quæ exigit, ut suum quisque jus in bonis ad se pertinentibus habere permittatur; indirecte tamen & consequenter etiam in privatum immissa injuria in magistratum totamque civitatem redundat; cum magistratus legibus caverit, ne cui inferatur injuria, & læsa parte totum nequaquam illæsum dici possit; sed in universam diffundatur rempubl. eamque turbet, quam quis in unum alterumve immittit injuria. Quo pertinent illa Ciceronis Philipp. III: *In corpore si quid ejusmodi est quod reliquo corpori noceat, uri ac secari quod noceat patimur, ut membrorum aliquid potius quam totum corpus intereat. Sic in Reipub. corpore, ut totum saluum sit, quidquid est pestiferum ampuetur. Dura vox? Multo illa durior: Salvi sint improbi, scelerati, impii; deleantur innocentes, honesti, boni, tota Respublica. Nimirum bonis nocet quisquis pepercerit malis, dicente Publio Syro & secundum Lactantium, libro de Ira, cap. XVII, bonorum salutem custodit, qui malos punit: --- ipse autem est nocens, qui aut innocenti nocet, aut nocenti parcit, ut pluribus noceat.*

XIII. Ex dictis facile nunc liquere potest, in quibus consistat Vindicta illa publica, quam potestati civili divinitus demandatam esse supra affirmavimus: nempe, ut penset damna illata, & reddat cuivis quod suum est; utque vindicet læsam Magistratus auctoritatem, & noxiam Reipubl. malitiam coerceat. (licet enim, si velimus *ἐπὶ ὁλογοῦν*, huic vel illi datum damnum resarci-

*Justitia  
Correctiva  
aſſig̃ exercere, an, & quomodo, solius Magistratus sit*

re, ad Justitiam vindicativam, qua talem, non pertinet, utpote quæ in puniendis solum delictis occupata est, suumque hunc actum exercere etiam potest ubi damno privato compensando & tollendo non est locus, ut v. c. in homicidio; communiter tamen latius Vindictæ publicæ vocabulum usurpatur, quam ut solam illam Justitiam, quæ speciali nomine Vindicativa appellatur, respiciat. quomodo Chemnitius ait, Loco de Vindicta pag. m. n8, a. *Publica vindicta suscipitur, vel defensionis gratia, ad propulsandam injustam violentiam; vel puniendi causa, ut legitimis penis afficiantur grassatores*) Jam inquirendum ampliùs, utrum isti actus ita Magistratui conveniant, ut ab eo solo possint & debeant exerceri; num vero privatis etiam aliquando illi competant.

*Justitia a-  
ctio ille, quo  
alteri quod  
suum est  
restituitur  
etiam a  
privato ex-  
erceri pot-  
est.*

xiv. Ubi jam supra, num. xii. dum læso Justitiam a JUDGE administrari, reumque in ablatorum restitutionem condemnari debere diximus, nisi forsan hic illatans alteri injuriam Justitia quadam correctiva deleat, suamque adeo factum emendat ipsemet; manifestum fecimus indicium, posse actus illos Justitiæ correctivæ seu emendativæ, quibus alteri quod suum est redditur, etiam a privatis exerceri. Nempe qui alteri facultates furrripuit, potest sponte illas restituere; qui alterius contaminavit famam, potest, sive propria injustitiæ confessione, qua alter ille velut in integrum bonæ suæ existimationis affertur, sive alia convenienti ratione, damnum istud refarcire; qui vulneravit alterum, potest solutione numorum pro dolore, pro factis in sanationem impensis, pro operarum intermissione, eidem satisfacere; neque ullo Judicis interventu heic opus est.

xv. Toto

xv. Toto igitur cælo errant, qui non solum non peccare, sed promovendo etiam sanctæ Justitiæ negotio non parum velificari se arbitrantur, si quavis data vel minima occasione, propter res sæpe leviusculas, ad publici Judicis subsellia proximum protrahunt. Tantum quippe abest ut Deo probetur præposterum ejusmodi Justitiæ studium, ut potius ipsi maximo pere id displicere certo certius sit. Dic, sodes, an ad tribunalia Christianos ablegare voluit Paulus Apostolus, quando scripsit I. Cor. VI, 7. *ἴλας ἦττημα ἐν ὑμῖν εἶναι, ὅτι κρίματα ἔχετε μετ' ἑαυτῶν.* *Διατὶ εἰχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατὶ εἰχὶ μᾶλλον ἀποσερεῖσθε;* *Omnino defectus in vobis est, quod lites habeatis inter vos invicem. Quare non potius injuriam patimini? cur non potius damnata accipitis?* an Christus, cum dixit ad discipulos, Matth. V, 39. *ἐγὼ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιτεῖναι τῷ πονηρῷ ἀλλ' ἵσως σὲ βραχίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγόνα, σπῆλον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην καὶ τῷ θέλοντί σοι κροθῆναι, καὶ χιτῶνά σου λαβῆναι, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον καὶ ὅτις σε ἀμαρύνει μίσησον ἐν, ὑπάγει μετ' αὐτῷ δύο.* *Ego dico vobis, ne resistas malo: sed qui te cadit in dextram tuam maxillam, obverte ei alteram: Et volenti tecum litigare, Et tunicam tuam auferre, cede etiam vestem interiorem: Et qui te servire coegerit bajulando aut currendo ad militare unius, peragra cum illo duo.* *ITEM COMM. 23. 24. Ἐάν προσφέρῃς τὸ δῶρον σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κακεὶ μνηστῆς, ἢ εἰ ἀδελφός σου ἔχει τὸ κατά σου, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρον σου ἵνα μὴ προσφῇς τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ ὑπάγει πρῶτον διαλλάγηθαι τὸ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθῃν προσφέρει τὸ δῶρόν σου.* *Quod si attuleris*

munus tuum ad altare, & ibi tunc recordatus fueris, fratrem tuum habere aliquid contra te, relinque illic munus tuum coram altari, & abi, ac primum reconciliator fratri tuo, & tunc reversus offer munus tuum. Ad quæ verba pie ac prudenter Lutherus, Tom. v. Ien. G. fol. 376. Er macht / ait, de Salvatore loquens, eine lange Predigt über diesem Gebot. Und ist wol ein leichter Text anzusehen / aber sehr ein weitläufftig gemein Laster / --- und muß doch nicht den Namen haben. Denn es ist auch das aller schönst / und keines das sich so hübsch puzen und schmücken kan mit dem schein der Heiligkeit. Darunter viele Leute sich und andere betriegen / und sehen nicht / wie sie dem Nehesten von hertzen feind sind / oder einen heimlichen Groll wider ihn tragen: wollen gleichwol fromm seyn / dienen Gott / und / wie er hie sagt / gehen zum Altar / und opffern / meinen / sie seyn recht wol dran. Das macht / der schmuck und schöne Deckel ist da / der da heist Zelus Justitiæ eine solche Zurend / die das Recht lieb hat / und wieder das Böse zürnet / und kans nicht leiden. --- Da kömpt nu der fromme Schalk / hängt dasselbige Mäntelein umb / spricht / er thue es auß Liebe zur Gerechtigkeit / und habe recht und billig ursach dazu. -- Also sind viele / auch seiner / ehrlicher / gelehrter / und sonst rechtschaffener Leute / die so in heimlichem Zorn / Neid / und Haß gehen / und drinnen verfauren / daß sie es nimmer gewar werden / und bleiben alle in dem gemachten Gewissen / sie thuns von ihres Ampts oder der Gerechtigkeit wegen. Denn der

De.



Deckel ist zu schön / und blendet zu sehr / daß sie niemand ihar anders schelten denn rechtschaffene fromme Leute. Confer infra num. xxvi. & refer porro huc, quæ idem habet Lutherus comm. in Genes. xiii. 8. 9. Postill. Eccles. in Epistol. Dom. v post Trinit. Postill. Domeft. in Evang. Dom. xxiii. post Trin.

xvi. Enim vero non inficiamur, casus posse incidere, ubi Judicis implorare opem non permissum modo sit, sed & necessarium. Cape exempla. Tutor ego sim constitutus pupillorum, & bonorum administrator, quæ nonnisi exigua iis suppetant. Eripiat horum aliquid per manifestam injuriam homo avarus & improbus, nec ulla possit alia ratione nisi Magistratus auctoritate interposita ad ablata restituenda adduci, annon tunc obstrictus ego sum, ut Judicis opera facultates recuperem, sine quibus commode aut honeste vivere nequeunt, qui meæ curæ sunt commissi? Insidietur quis famæ tuæ, labemque publico munere fungenti adspargere satagat, qua ad spartam cum fructu posthac ornandam inhabilis redderis, nisi existimationi tuæ idonea ratione consuleretur, id autem fieri non possit sine publicæ potestatis interventu; numquid peccaveris, si in forum hominem protrahas, bonamque existimationem, quam integritate vitæ & inculpatis moribus apud alios tibi comparasti, per Magistratum vindices? Imo & tui ipsius & boni publici causa face-re te id oportere, nullum est dubium. Confer quæ habet huc facientia Chemnitius Locorum Theolog. parte II, ubi de Vindicta agit, pag. 128. seqq.

xvii. Cumque præterea inter viros etiam probos, probos.

*Aliquando  
tamen non  
modo per-  
missum id  
est, sed &  
necessariū.*

*Etiā in-  
ter viros  
bos, probos.*

*coorta  
controver-  
sia ad Ju-  
diciumpu-  
blicum re-  
cte ac pru-  
denter nõ-  
nunquam  
deferuntur*

bos, de facultatibus præsertim quas quilibet privatim & jure acquiriti domini possidet, controversiæ nonnumquam oriantur, & vero in rebus ad nosmetipsos pertinentibus dijudicandis ex insita *qualitate* fere cœcutiam, (*neq;* enim *cuiquam mortalium injuria sua parva videntur*; multi eas gravius aquo habuere; ceu dicit, apud Salustium in Catilina, Cæsar) indeq; Imppp. Valens, Gratianus, & Valentinianus, *generali lege* decreverint, *neminem sibi esse Judicem, vel jus sibi dicere debere*; l. un. C. *Ne quis in sua causa judicet, vel jus sibi dicat*, ideo quoq; consultum est aliquando, ut Magistratui negotium committatur; cujus nihil alias interest, quique adeo extra affectuum corruptelas tutius in causis alienis positus, majori etiam auctoritate valet, rerumque agendarum peritia commendabilis est. Nam & hoc consilio si ad Magistratum diffidia deferantur, Scripturæ sacræ adeo id non adversatur, ut potius hujusmodi medium lites inter fratres enatas componendi illa ipsa nobis commendet. Quorsum enim alias tendunt Paulina illa supra expresso loco comm. 5. *ἄριστος ἄστιν ἐν ὁμίῳ σοφός, ἢ δὲ εἷς, ὁ δὲ συνήθετος διακρίνας ἀπὸ μίτου ἢ ἀδελφῶν αὐτοῦ*; *Adeo non est inter vos Sapiens, ne unus quidem, qui possit judicium ferre inter fratrem & fratrem?* Equidem de adeundo publica auctoritate constituto Iudice Christiano Apostolus heic non loquitur, quippe qui nullus tunc erat; sed de arbitro quem ex medio sui eligere deberent fideles, si quid forte in controversiam & disceptationem apud ipsos vocaretur. At eandem esse rationem Iudicis publici, taliterque electi arbitri, quantum ad præsens spectat, nullum potest esse dubium. Refer huc  
illu-

illustrem locum Aristotelis ex quinto & praeclarissimo Eubiorum libro (verba Lutheri sunt, Comment. in Genes. cap. XLIX, 17.) cap. IV. (al. VII.) & libro IV. Eudem. de Judice cap. II: ὅταν ἀμφοιβητῶσιν ἐπὶ τὸν Δικαστὴν καταφεύγουσι. τὸ δὲ ἐπὶ τὸν Δικαστὴν ἵναί, ἵναί ἐστὶν ἐπὶ τὸ Δίκαιον ὃ γὰρ δικαστὴς βάλεται εἶναι οἷον Δίκαιον ἡμψυχόν, καὶ ζητῶσι Δικαστὴν μέσον καὶ καλύτερον ἢ τοὺς μισοδίους ὡς εἰάν τῷ μέσῳ τύχῃσι, τῷ Δικαστῇ τυξόμενοι μέσον ἄρα τι τὸ Δίκαιον, ἢ ἄλλο καὶ ὁ δικαστὴς.

Locus Aristotelis de Judice misodius.

Cum aliqua de re inter se dissident homines, ad Judicem confugiunt. Adire porro ad Judicem, adire ad Jus est: nihil enim videtur aliud esse Judex, quam Jus animatum; querunt ἄρα Judicem medium: & vocant nonnulli Judices misodius: quasi videlicet facile sit futurum, ut jus suum obineant, si medium consequantur. Jus ergo medium quiddam est, siquidem etiam Judex medius est. Ubi pro misodius alii legunt mesodius. Id quod tamen male fieri, Casaubonus heic annotat, siquidem mesodius agnoscat Hesychius, & Aristoteles Politicorum lib. v, cap. vi, ea voce tatur, prætereaque apud Phrynicum vox mesodiodhnae exstet. Ceterum quæ proprie hujus vocabuli vis sit, e Philosophi contextu liquere satis potest. Lambino - Bergiana versio Latina reddidit, Intermedios; Obertus Giphanius in Commentario Mediariorum; Io. Argyropilus Byzantius, Leonardus Aretinus, Io. Bernhardus Felicianus in sua translatione, Thomas & Jac. Faber Stapulensis in suis commentariis convertunt, Mediatores; Antonius Riccobonus reddidit Medianum; addens in commentario: Vocabulum Medianus Vitruvii est: Barbari appellant Mediatorem. Petrus Victorius, in suo Commentario, Italico etiam sermo-

D

ne



ne Judices *Mezzani*, i. e. Mediatores, appellari monet: *Et si forte*, ait, nos Itali non omnes Judices hoc nomine appellaremus, sed solum eos quos Jurisconsulti Arbitros vocant. Quo uocabulo etiam *μεσίδιον* memorato Politicorum Aristotel. loco idem expressit Victorius; quemadmodum & alii interpretes. Leonardus Aretinus *ἀγορα μεσίδιον* transtulit, *virum qui ad neutram partem magis inclinare videatur*. Daniel Heinsius in Paraphrasi, *Ducem medium*, hoc est, aliquem qui neutri parti sit addictus, ut suspiciones ab utroq. avertat. Bergius, in suo Variarum Lectionum & Notarum, ex Victorio, Sylburgio, aliisque depromptarum Syllabo, *Poëticum*, inquit, *vocabulum Aristoteles*, ut alias quoque, *adsumpsit*. *μεσίδιον* dicunt *Poëta*, pro *μίσος*; sicut *ἐπιτάξιον*, *ἡμίδιον*, pro *κρυπτός* & *ἡμίον*, & alia similiter. Sed hæc *ὡς ἐν τῶν ἀποδείξεων* ad propositum redeamus.

*Sedulo in-  
terim, ca-  
vendum  
heic, ne  
quid vin-  
dictæ pri-  
vate inter-  
veniat.*

XIX. Constat ex dictis, posse hominein etiam Christianum sine scrupulo coram Magistratu judicio interdum experiri, injuriam intentatam ejus subsidio arcerere, bona erepta repetere, suorum defensionem quærere. Ceterum quam certum id est, tam caveri debet solícite, ne quid heic se admisceat vindictæ privatæ: quæ est cupiditas dolorem aut malum alteri inferendi, non propter reparandum damnum, aut commodum sibi ereptum restituendum, sed ut alter malum sentiat, & inferior aut deterior fiat. Hujusmodi enim vitium quam Deo invisum sit, ex Matth. v. 36. seqq. Rom. xii. 17. seqq. aliisque Scripturæ S. testimoniis liquet. Nec quemquam temere Christi nomen professum ita impudentem fore reor, ut non verbis saltem tamquam gran-  
de

de peccatum privatam illam vindictam sit detestaturus; quippe cujus turpitudinem ipsi etiam <sup>per</sup> connatum naturæ lumen agnoverunt, ceu libro I de Calumniis Gentilium cap. iix, 3. 4. ostendimus. Verum quod verbis multi abominantur, idem illud factis comprobantes, ipsa praxi manifesto exprimunt: idque non solum crassa ista omnibusque facile animadversu ratione, quam supra, num. II, seq. depinximus, sed subtiliori etiam modo, atque ita, ut sub vindictæ publicæ prætextu mera se privata ultio abscondat.

XIX. Quod ne frustra dixisse videar, sequentia Christiano lectori pie expendenda sisto. Quotidiana fane docet experientia, si quis actionem in aliquem hodie instituat, non eo contentum hunc esse, ut ini- <sup>Quomodo</sup> que ablata per Magistratum restitui sibi petat, famæ suæ <sup>Vindicta</sup> & existimationi consultum ear, seque & suos adver- <sup>privata e-</sup> <sup>tiam a non</sup> <sup>adverten-</sup> <sup>tibus exer-</sup> <sup>ceatur.</sup> sus injustas improborum machinationes defendat: sed omni ope niti præterea, sive viva voce sive libelli supplicis interventu antagonistam accuset, ut ad irrogandam ipsi pœnam Judicem impellat. Quam quo gravio- rem is constituit, hoc magis gaudet actor, exultat, & gloriatur. Quod si imponere eam negligat, aut etiam non satis severam jubeat persolvere, ibi vero ringitur, stomachatur, de Justitiæ negata administratione queritur, satisfactum sibi non esse clamat, & talium impatientiam summamque animi impotentiam prodentium actionum nec modus nec finis est. Neque tamen delinquere sic se putat litigator ejusmodi, sed potius ob singularem Justitiæ zelum, non vulgarem se laudem promereri existimat. Hinc sæpe a viris etiam cetera satis

prudentibus, nec alias profanis aut impiis, hæ similesve exaudiuntur voces: Wolte ich den Rechten nach mit diesem verfahren/ vel: Wolte ich mich meines Rechtes wider ihn gebrauchen/ ich könnte ihn auff Staupens schlag/ ja auff Galgen und Rad anlagen. Quali vero ex Justitiæ scitis vindictam exigere tibi actori liceret, & non potius ipsa divini Juris præscripta sic violares, quibustam serio CHRISTI servis mandatur, quod non debeant obsistere malo; sed inimicos diligere, benedicere iis qui diris ipsos devovent, benefacere osoribus, & orare pro infestantibus ac persequentibus, Matth. v, 39. 44. quod reddere non debeant malum pro malo, aut convicium pro convicio; sed contra benedicere, 1. Petr. iii, 9. quod non debeant semetipsos ulcisci; verum dare locum iræ (non suæ, sed Dei, dicentis: *Mibi debetur ultio; Ego rependam*; Rom. xii, 14. 17. 19. quod ne ingemiscere quidem debeant adversus fratrem, Jac. v, 9. sed sufferre alii alios, & condonare sibi mutuo, si quis adversus aliquem habuerit querelam, Coloss. iii, 13. quod CHRISTI debeant insequi vestigia: qui, cum maledictis afficeretur, non regessit maledicta; cum pateretur, non minatus est, 1. Petr. ii, 21. 23. Quæ profecto talia sunt, ut in homine CHRISTI amante deberent merito (cum Augustino loquar epist. LIV) *accusatorum dolorem frangere.*

*Ultio privata vindictæ publicæ prætextu turpitudinem suam qui velare nitatur.*

xx. Atqui, ais, de privata hæc accipere oportet vindicta, non de publica, quam solam ego expeto & defidero. Quod si ipse fustigarem adversarium, si alapas ei impingerem, similive ratione incommoda illi & molestias adspargerem, ultionis privatæ reus forem. Nunc autem

tem

tem rem omnē ad legitimum Magistratum defero, huic totum negotium committo, ejusque opera mihi læso factis fieri unice postulo: quod quid aliud est, quam confugere ad vindictam publicam, omnium Orthodoxorum confessione licitam & permissam?

xxi. Hæc nimirum illa est Helena, cujus speciosa forma viri etiam cetera prudentes, at heic non satis circumspecti, tam facile imponi sibi patiuntur: de vulgo ut non dicam, qui novum sibi Evangelium prædicari crediderit, si ab inveterato illo more, sub desideratæ Justitiæ prætextu adversarii confusionem, damnum, ruinam, infamiam quærendi, abstrahere eum velis. Ceterum nullus dubito, quisquis debita cum cura, pioque inprimis animo, rem consideraverit, sive Theologus sit, sive Jurisconsultus etiam, longe aliter sensurum esse. Falsissimum scilicet est, publicam statim eam esse vindictam, quæ quocunque modo per publicam potestatem, sive Magistratum, in actum traducitur. perinde ut multi decipiuntur illa notatione, quæ ab etymologia sumitur: privata vindicta est, quæ a privata persona exercetur; & quia illam pro vera & perfecta definitione amplectuntur, judicant, milites exercere privatam & prohibitam vindictam; annotante Chemnitio Loc. Theolog. parte II. pag. m. 121. b. cum qua confer, quæ habet idem pag. 117. a. ac 118. a. Et cui, obsecro, ignotum est illud *πολιδικόν* Quod quis per alium facit, per se fecisse putandus est? Quando Joh. XIX, 1. legimus: *ἔλαβεν ὁ πῦλατος τὸν ἰησοῦν, καὶ ἐμαρτύρωσεν*, Assumpsit Jesum Pilatus, & flagellavit; nemo non intelligit, fecisse heic dici Pilatum, quod jussu ejus & auctoritate fecerunt milites.

D 3

Simi-

Similiter cum toties repeterent Judæi crudele illud Crucifige, Marc. xv, 13, 14. Luc. xxiii, 21. Joh. xix, 6. non hoc quærebant, ut suis ipse manibus ligno JESUM figeret injustus ille Judex; sed ut ab aliis id fieri mandaret. Sic Joseph junxisse dicitur currum suum, Gen. XLVI, 29. utique opera ad hoc usus fervorum; Dominum baptizasse scribit Johannes cap. iii, 22. iv, 1. quem tamen ipsum non baptizasse, sed ejus discipulos, idem mox affirmat comm. 2. Ubi S. Augustinus, tract. xv. in Johannem: *An utrumque verum est, ait, quia & JESUS baptizabat, & non baptizabat? Baptizabat enim, quia ipse mandabat: non baptizabat, quia non ipse tingebat. Præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adjutorium majestatis. uti jam supra dixerat tract. v: Baptizabat ipse, & non ipse. Ipse potestate; illi (discipuli) ministerio. Servitutem ad baptizandum illi admovebant; potestas baptizandi in CHRISTO permanebat.* Ita quamvis, longas Regibus esse manus, recte alias Poëta scribat, non tamen eas ita longas esse dixeris, ut per tot sæpe miliarium intervallum ignem ipsi urbibus immittant, quarum tamen incendium omnium ore iis tribuitur. Nempe causarum moralium, quas vocant Metaphysici, hæc est ratio, ut intuiru effectus culpa aut meritum in iis resideat, si vel maxime aliena interveniat opera. Quomodo v. c. Apostolus Petrus Judæis objiciebat, quod Jesum Nazarenum crucifixissent, Act. iv, 10. & interemissent Principem vitæ, Act. iii, 15. cum Romani id fecissent; verum impellentibus, instigantibus, flagitantibus Judæis. Sive ergo tuamet manu te ulciscaris, sive animo ultionis cupido Magistratum ad sumendam ab adversario pœnam

con-



concites, perinde est, & utroq; modo vindictam privatam exerces. Confer Grotiū lib. II de Jure B. & P. cap. XXI, r. 2. Et ne nova hæc forte doctrina videatur, Chemnitium consule, summum illum omniumque calculo a pietate & orthodoxia commendatum Ecclesiæ nostræ Theologum; qui, loco paulo ante expresso, pag. 117, a. diserte inter Pharisæicas a Salvatore Matth. v, 38. seqq. notatas atque rejectas Legis corruptelas refert, quod, qui *privata cupiditate vindictæ, contra dilectionem proximi querat a MAGISTRATU ultionem*, non peccet, sed bonum opus faciat. quemadmodum & jam ante nos, anno dclcccLXXXV, in Piis suis Desideriis scripsit Venerabilis Dn. D. Spenerus: *Uti vetitum non est, ut divinam opem in Magistratus officio coram judicio imploremus, hoc tamen exigit divinum præceptum, ut in ipsa cause disceptatione proximo omnia illa officia exhibeantur qua nobis ab aliis exhiberi desideramus. Quando vero his contraria fieri conspiciamus, PLERISQUE LITIGANTIBUS MAGISTRATUS OFFICIO NON NISI PRO INSTRUMENTO SUÆ VINDICTÆ, INIQUITATIS, ET CONCUPISCENTIÆ IN JUSTÆ UTI SOLITIS, hoc etiam ex peccatis est quæ communitè r non agnoscuntur, adeoque eorum nec recordantur qui pœnitentiam agere cogitant. Et quid multis? en argumentum invictum:*

*Quisquis flagrat cupiditate dolorem aut malum alteri inferendi, non propter reparandum damnum, aut commodum sibi ereptum restituendum, sed ut alter malum sentiat, & miserior aut deterior fiat, privata vindictæ vitio laborat.*

*Atqui, non contentus reparatione damni, aut commodi sibi erepti restitutione, Judicem ad repetendas ab antag-*  
nista

*nisi suo pœnas, ea ratione quam supra num. XIX. expressimus, impellit, is flagrat tali cupiditate.*  
*Ergo idem privata vindictæ vitio laborat.*

Major data num. XIX Vindictæ privatæ definitione nititur: quam nos non sumus commenti, ut scenæ forsan inserviremus, sed ab aliis jam ante Theologis orthodoxis & accuratis Moralistis traditam nude dumtaxat repetiimus. Minor ex se ita evidens est, tamque manifestæ veritatis, ut nulla probatione opus habeat.

*Dabium.*

XXII. Dicis: Quidquid horum omnium sit, nondum tamen satis apparet, qui non a Vindicta publica sit, adeoque vitio careat, si quis publici Judicis interveniente auctoritate delicti pœnas det, tamen si hominis privati instinctu id fiat ac impulsione.

*Pœna quæ reus luit, aliter se habet ad Magistratum relatione, ad illum qui Magistratum ad puniendum instigat.*

XXIII. Resp. Pœna, quam tali causa reus sustinet, duplicem subit respectum. Primo nempe refertur ad potestatem publicam, sive Magistratum, qui, si recte divinitus sibi demandato munere fungitur, solo Justitiæ amore, communique tranquillitati consulendi studio, improbos coercet, multisque in eorum delicta animadvertit. Deinde hominem respicit læsum, prout is, ægre ferens illatam sibi injuriam, odioque hinc & ira incensus, damna ac incommoda lædenti intentat, iisque opera Judicis onerare illum satagit. Priori modo vindictæ publicæ effectus est, divinæ auctoritati ipsique juri naturæ innitenti, atque hinc maximopere probandæ. Posteriori ratione incommodum est ex longe alio fonte promanans, animo videlicet indignatione pleno, quique aviditate ultionis in alterius malo acquiescentis transversum se abripi patitur: & proinde

in

in causis impulsivis, five internis five externis, causis finalibus, aliisque circumstantiis, nulla plane heic est convenientia. Quarum tamen adeo accurata in negotio præfenti habenda est ratio, ut de ipsa etiam potestate publica scribere non dubitet Chemnitius, loco sæpius memorato pag. 118. a. *Quando Magistratus sine legum auctoritate innocentes lædit, vel etiam quando fontes punit, si non facit hoc Zelo Justitiæ, sed privata cupiditate, seu odio personæ, vel quod sevitia & ipsis cruciatibus delectatur, & breviter, quando delinquit in causa impulsiva, formali, & finali, tunc peccat in præcepto de privata vindicta.* & pag. 117. b. *Magistratus, nomine & prætextu publicæ vindictæ omnia sua facta excusat & defendit: cum Scriptura assermet, etiam publicas personas, & quidem in publico officio, posse & solere sæpe privata cupiditate peccare.* cui probando testimonia adducit Ezech. xxv, 12. 15. Jerem. xx, 10. Nimirum, ut ex ipso naturæ lumine agnovit Tullius, omnis & animadversio & castigatio contumelia vacare debet; neque ad ejus, qui punit aliquem, aut verbis castigat, sed ad Reipub. utilitatem referri; libro I de Officiis. Vide quæ supra notavimus num. IX.

xxiv. Observabis autem, quæ contra ultores privatos, specioso vindictæ publicæ velamento suum illud peccatum operire studentes, nunc disputamus, iis dum taxat opponi (uti etiam supra jam non semel fecimus iudicium) qui animo infenso eoque unice consilio Judicem ad pœnas irrogandas sollicitant, ut adversario mali quid & incommodi eveniat: alias vero non negari a nobis si tale absit propositum, posse interdum, ut pœnis coerceretur qui nos lædit, licite a Magistratu peti. V. g. impellere.

E

fit

fit quis perversæ adeo mentis, tantæque malitiæ & per-  
 vicaciæ, ut tuta ab ejus improbitate præstari nequeant  
 fortunæ tuæ & vita ipsamet, nisi in carcerem condatur,  
 similive ratione securitati tuæ prospiciatur, quæ cū mo-  
 lestia istius & incommodo sit conjuncta, poteris sine  
 Numinis offensione hujusmodi tunc poscere subsidium:  
 quippe cum ultionem hoc pacto non pares, sed tui dum-  
 taxat defensionem quæras; quod privato quoque est per-  
 missum. Egregie hanc in rem Thomas, II Secundæ,  
 quæst. CXX, artic. I. *In Vindicatione*, inquit, *consideran-*  
*das vindicantis animus. Si enim ejus intentio feratur prin-*  
*cipaliter in malum illius de quo vindictam sumit, & ibi quies-*  
*cat, est omnino illicitum: quia delectari in malo alterius,*  
*pertinet ad odium; quod Charitati repugnat, qua omnes ho-*  
*mines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si malum*  
*intendat illus qui sibi injuste intulit malum: sicut non excu-*  
*satur aliquis per hoc quod odit se odientem. Non enim de-*  
*bet homo in alium peccare propter hoc, quod ille peccavit*  
*prius in ipsum. Hoc enim est vinci a malo, quod Apostolus*  
*prohibet, ad Rom. 12. dicens: Noli vinci a malo; sed vince*  
*in bono malum. Si vero intentio vindicantis feratur prin-*  
*cipaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per poenam*  
*peccantis, puta, ad emendationem peccantis, vel saltem ad*  
*cohibitionem ejus, & quietem aliorum, & ad Justitia con-*  
*servationem, & Dei honorem, potest esse vindicatio licita,*  
*aliis debitis circumstantiis servatis. & quæst. CLIX, artic.*  
**I:** *Appetere vindictam propter malum ejus qui puniendus*  
*est, illicitum est. Sed appetere vindictam propter vitiorum*  
*correctionem, & bonum Justitia conservandum, lauda-*  
*bile est.*

xxv. Nimirum fieri potest, ut etiam extra tale confituti periculum, cujusmodi ante fiebat mentio, derepetenda a reis pœna qui nos læserint, recte Magistratum moneamus. Ecce enim. Judex sit in civitate, *οὐδὲ μὴ φοβούμεθα, καὶ ἀνθρώπων μὴ ἐντρέπομεθα*, qui *DEUM* non timeat, nec hominum quemquam revereatur, (Luc. XIX.2.4.) indeque nullas crediti sibi muneris partes debita ratione exequatur: magna mihi fiat ab improbo quodam injuria, eaque licet plene cognita sit Judici isti, nequaquam tamen vindicetur, sed prorsus maneat impunita: heic ego si, non ulla adversario incommodandi cupiditate, & quasi hujus malo delectarer, sed nudo Justitiæ, tantopere mortalibus necessariæ, desiderio, prætereaque divini de monendo & corripiendo errante fratre præcepti memor (vide Levit. XIX, 17. Prov. XXIX, 23. Eph. v, II. I. Theff. v, 14. II Theff. III, 14. 15. Hebr. III, 13. X, 24, 25. Jac. v, 19. 20.) negligentem ejusmodi magistratum officii sui commonefaciam, tantum abest ut privata ultionis crimen incurram, ut potius, quæ directe huic opposita est, Christianæ Charitatis laudem, in se si spectetur mea illa actio, promerear. Applica heic quæ pie & eleganter, in argumento occupatus nostro huic non dissimili, Gregorius M. disputat *Expos. Moral. lib. XXII, cap. VI.* ubi inter cetera, *Cum nosser, ait, ac multorum hostis* (vide supra num. XXI) *perimitur, de ereptione proximorum potius, quibus sua ille nequitia & iniquitate molestus fuit, quam de inimici interitu necesse est ut animus lætetur.* Oportet namque, ut pereunte adversario subtiliter pensare debeamus, & quid debemus ruina peccatoris, & quid justitiæ ferientis. Nam cum perversum

E 2

quem-

quemque Omnipotens percutit, & condolendum est miseria pereuntis, & congaudendum iustitia Judicis: ut nobis & in luctu sit pœna pereuntis proximi, & rursus, in gaudium veniat exhibita æquitas judicantis Dei; quatenus nec pereunt i homini existimamur adversarii, nec judicanti Deo inveniamur ingrati.

Quam difficile sit & arduū, in negotio ad antagonistam spectante se se gerere, ne quid odii & si est diligendus: omnis autem homo, in quantum homo, dimulcatisse ar. Conf. Not. in opusc. de Prepar. ad etern. cap. 24. n. 9.

XXVI. Ceterum, ut prudenter ibidem monet venerabilis Antistes, ad hac servanda valde est necessarium subtilissimæ discretionis examen; | NE, CVM NOSTRA ODIÆ EXEQUIMVR, FALLAMVR SVB SPECIE VTLITATIS ALIENÆ. Et quia hoc obierare discrimen, opereque ipso exprimere, perquam est arduum (perinde ut difficile est, in rem conferre & praxin illud Augustini, Doctr. Christ. lib. I, cap. XXVII. Omnis peccator, in quantum peccator, non odii & si est diligendus: omnis autem homo, in quantum homo, dimulcatisse ar. Conf. Not. in opusc. de Prepar. ad etern. cap. 24. n. 9.) quandoquidem, ut idem scribit epistola LIV, facile est atque proclive, malos odisse, quia mali sunt; rarum autem & pium, eosdem ipsos diligere quia homines sunt: ut in uno simul & culpam improbes, & naturam approbes; ac propterea culpam justus oderis, quod ea sedatur natura quam diligis, hinc in ejusmodi casu, ubi, ne quid cupiditatis nos metipfos ulciscendi admisceatur, periculum esse potest, vel saltem suspicio, ab illis etiam quæ rectissime alias fiunt, tutius abstinemus, alique ea occasione reservamus. Tanta enim humanæ naturæ est infirmitas, ut nimis in actionibus nostris pleurumque nobis blandiamur, & raro, quid illis adhæreat vitii, ita observemus accurate, quin aliquid ejus affectibus fascinatōs mentis nostræ oculos subterfugiat. Quo spectat locus Lutheri, caput v Matthæi explicantis, Tom. v Jen.

Jen. Germ. fol. 388. b. ubi cum dixisset: Wo du allein dich mit Recht wieder Gewalt und Frevel suchest zu schügen und auffzuhaltē / nicht dich zurächen / noch dem Nächsten zu schaden / so thustu nicht unrecht. Denn wo das Herz rein ist / da ist alles recht gethan. statim subjungit: Es ist aber fährlich / darum daß die Welt sampt Fleisch und Blut böse ist / und immer das ihre suchet / und gleichwoll mit solchem schein sich schmücket / und den Schalk decket. Refer huc quæ in Catechismo majori, nonum Decalogi præceptum exponens, idem habet Lutherus, quæque supra dedimus num. xv. Et si vel maxime de tui ipsius animi sinceritate per omnia heic esse posses certus, qui cavebis, obsecro, ne aliis, ipsique judici præsertim, ac si lacescitis ulcisci te satageres, scrupulus injiciatur; quod fieri vetat Apostolus I Cor. ix, 9. seqq.?

xxvii. Dicis: Annon Ecclesiarum Ministri monere solent in foro litigantes, ne sibi impedimento esse sinant actiones istas, quo minus ad S. Synaxin accedant, ut qui possint, omni posito odio & similitate, causam suam in ordinario Judicio agere: qui ergo tam sit difficile & arduum, sine ultionis cupiditate ad reum, a quo læsi sumus, puniendum Judicem impellere?

xxix. Resp (1) Id vero est, idem per idem, & obscurum per æq; obscurum probare. Loquatur heic pro nobis celeberrimus prudentissimusque Theologus, Dn. Erasmus Sarcerius, Superintendens olim Mansfeldicus. cujus verba, in concione de Reconciliatione fraterna: Ich pflege auch den Leuten zum offtermal zu rathen / wenn sie ein Span miteinander haben / sie wollen der

Der Sachens  
Feind / der  
Personen  
Freund sein &  
facilius  
dicitur  
quam præ-  
satur.

Sachen Feind seyn / und des Mannes Freund / und von wegen ihrer irrung einander nicht hassen und neiden / vielweniger umb Neides und Hasses willen das hochwürdige Sacrament des Altars ausschlagen / zu ihrem zeitlichen und ewigen Verderben: hab aber noch zur zeit hiermit so wenig nuges geschaffet / daß mich gleich verdreust / und sehe leider / daß ich solches wol lehren kan / aber den Leuten nicht geben. Noch muß mit der Lehre fortgefahren seyn / es folge gleich wer da wolle. Es truge sich auff eine zeit zu / daß ich diese Lehre auch einen grossen Herrn lehret; da gab er mir diese antwort: Lieber Herr / gebet mir auch hierzu / daß ich eurer Lehre folgen mag / und mit einem Span haben / und darneben nicht zörnien. & paulo ante: Es sind woll sehr feine Sprichwörter: Des Mannes Freund / und der Sachen Feind. Item / man soll die Sachen rechten und fechten lassen / und die Personen nicht hassen. Aber lieber Gott / in so grosser und verderblicher Zerrüttunge Menschlicher Natur / und aller guten Sitten / werden weniger denn wenig befunden / die mit der That erzehlten Sprichwörtern sich gemäß halten. Ich habe ihrer viel erfahren / die sich doch bemühet / daß sie des Wiederparts Freund haben seyn wollen / und den Sachen Feind / auch die Sachen gerne hätten rechten und fechten lassen / und in des den Personen alles gutes gegönnet: aber ich hab ihr wenig befunden / denen solches ist angegangen. Man lasse das ein Meisterstück / Kunst / und sonderliche Gaben Gottes seyn / mit einem in Rechtfertigung stehen /



hen / und umb Schaden / Nachtheil / und Verletzung an Ehren und Gütern / zu thun haben / und verhalten in Neid / Zorn / Haß / Feindschafft und Widerwillen nicht fallen / hierinnen nicht etwa ergrimmen / und in Ungedult nicht einfallen. Hat nu jemand diese Gabe Gottes / daß er sich erzehlt dinge erhalten kan / dem gönne ich solche gerne / zweifel auch nicht / daß gemelte Gabe etliche Christen haben. Aber mein. 8. bedunckens lehret die tägliche Erfahrung / die nicht liegen kan / wie wenig der selbigen seyn.

xxx. Pater ex hucusq; disputatis, quid privatam inter publicamque Vindictam, quid inter defensionem ac ultionem intercedat discriminis; & quæ læsi, quæ Magistratus ludicisque sint partes, si quis ab altero injuriam accepit. Nempe & heic valet πολυβόληρον illud: Duo cum faciunt idem, non est idem. Si civem a cive læsum esse, præsertim gravius, exploratum sit Magistratui, peccat nisi pœnam suo dignam facinore lædentem subire jubeat: idemque eo majorem meretur laudem (pro circumstantiarum ratione) quo fervidius id agit, ne impunitum maneat ejusmodi delictum. At si tali ducatur studio qui læsus est, si, inquam, is, perinde ut justus judex, in eo totus sit, ut commissum in se vindicetur crimen, Deum offendit sine dubio, tantum privata ultionis oforem. Sufficere enim huic debet, si recipiat quod suum est, datumque sibi damnum rependatur; quæ ad persequendas pœnas spectant, superioris potestatis curæ relictis.

xxx. Ceterum de illo etiam, quod sua repetere posse diximus cui illata est injuria, vocato quoque in auxilium.

De Restitutione bonorum sententia Lutheri.

auxilium, si aliter non licet, Judice, monendum adhuc  
 aliquid ducimus. Nam & heic peccari non raro, plus sa-  
 tis experientia monstrat: dum videlicet, omni post habi-  
 ta æquitate, stricto juri nimis tenaciter inhæretur, aut alia  
 etiam ratione Christiana Charitas læditur; sive de fa-  
 cultatibus agatur, sive de fama & exultatione. Quo  
 pacto igitur gerere heic se debeat, tum qui Justitiam ad-  
 ministrari sibi petit, tum qui administrat, his verbis Lu-  
 therus docet, libro de Magistratu civili, Tom. II Jen.  
 Germ. fol. 205. Ich muß hie antworten denen die  
 von der Restitution disputiren/ das ist/ von Widerge-  
 ben unrichtes Guts. Denn solchs ein gemein Werck  
 ist Weltlichs Schwerts/ und viel davon geschrieben/  
 und manche wilde Schärffe hierinnen gesucht wird.  
 Aber ich wils alles in die kürze fassen/ und alle solche  
 Gesez und Schärffe/ so davon gemacht sind/ auff ei-  
 nem hauffen verschlinden/ also: Kein gewisser Gesez  
 kan man hierinnen finden/ denn der Liebe Gesez.  
 Muffs erste. Wenn für dich kompt ein solcher  
 handel/ da einer dem andern sol wiedergeben; sind  
 sie beyde Christen/ so ist die sache bald geschieden:  
 denn keiner wird dem andern das seine fürhalten/  
 so wirts auch keiner widerfordern. Ist aber  
 einer Christen/ nemlich/ dem wiedergeben werden  
 sol/ so ist aber leicht zu scheiden: denn er fragt  
 nicht darnach/ obs ihm nimmer wieder wer-  
 de. Desselbengleichen ist der Christen/ der wie-  
 der geben sol/ so wird ers auch thun. Es sey aber  
 einer Christen/ oder nicht Christen/ so soltu also  
 urtheilen das Widergeben. Ist der Schüldi-  
 ger

ger arm / und vermags nicht wieder zugeben / und der  
 ander nicht arm / so soltu hie frey gehen lassen der Lie-  
 be Recht / und den Schuldiger los sprechen: denn der  
 ander ist auch nach der Liebe Recht schuldig / ihm sol-  
 ches nachzulassen und nachzugeben / so es noth ist.  
 Ist aber der Schuldiger nicht arm / so las ihn wider-  
 geben / so viel er mag / es sey ganz / die helffte / dritte  
 oder vierde theil / daß du ihm dennoch laßest ziem-  
 lich / Haus / Futter / und Decke / für sich / sein Weib und  
 Kind: denn solchs werestu ihm schuldig / wenn du es  
 vermöchtest / viel weniger soltu es nu nehmen / weil du  
 sein nicht darffst / und er nicht entbehren kan. Sind  
 sie aber beyde Un-Christen / oder der eine nicht wil  
 nach der Liebe Recht richten lassen / die magstu lassen  
 einen andern Richter suchen / und ihn ansagen / daß sie  
 wider Gott und Natürlich Recht thun / ob sie gleich  
 bey Menschen Recht die strenge Scherffe erlangen.  
 Denn die Natur lehret / wie die Liebe thut / daß ich  
 thun sol / das ich mir wolt gethan haben: darumb  
 kan ich niemand also entblößen / wie gut Recht ich im-  
 mer habe / so ich selbst nicht gern wolt also entblößet  
 seyn; sondern wie ich wolt / daß ein ander sein Recht  
 an mir nachliesse in solchem fall / also sol ich mich mei-  
 nes Rechts auch verzeihen. Also sol man handeln  
 mit allem unrechten gut / es sey heimlich oder öffent-  
 lich / daß immer die Liebe und Natürlich Recht oben  
 schweben. Denn wo du der Liebe nach urtheilest /  
 wirstu gar leicht alle sachen scheiden und entrichten  
 ohn alle Recht-dicker.

DE ACTIONIBUS

*Deregula*

**XXXI.** Quæ Lutheri postrema accuratissime respon-  
*Christi :* dent iis, quæ habet auctor præfationis Legum Alvredi,  
*Quod tibi* Saxonum Regis, quam antiquissima lingua Alemanica  
*vis fieri,* scriptam Boxhornius edidit. Ubi enim is recitasset pe-  
*alteri fe-* titam ex Matth. VII, 12. Luc. VI, 31. regulam : *That ge*  
*ceris, Mat* *willen that odre men eowwe ne don, ne dod ge that odrum*  
*theai 7, 12.* *monum.* Quod vultis alios vobis non facere, ne facite id  
*Luc. 6.31.* *alio.* subjungit : *On disrum animum dome mon mæge gedene-*  
*scan, that be agdvelere on riut gedemet :* ne deas sebe  
*manra odera.* Hujus unius iudicii quis potest reminisci, ut  
*innumquamque iuste iudicet :* non opus habet ullo altero.  
 Quemadmodum gemina quoque iis sunt hæc Lactantii,  
 Epitomes Div. Institutionum cap. II: *Radix Justitia &*  
*omne fundamentum æquitatis est illud: ut ne facias ulli*  
*quod pati nolis; sed alterius animum de tuo metiaris. Si*  
*acerbum est, injuriam ferre, & qui eam fecerit videtur in-*  
*justus, transfer in alterius personam quod in te sentis, & in*  
*tuam quod de altero iudicas; & intelliges, tam te injuste*  
*facere, si alteri noceras, quam alterum, si tibi.* Hæc si men-  
*te volvemus, Innocentiam tenebimus, in qua Justitia velut*  
*in gradu consistit. & infra cap. V: Speres, tibi accidere*  
*posse quod alteri accidit. Ita demum excitaberis ad opem*  
*ferendam, si sumpseris ejus animum, qui opem tuam in ma-*  
*lis constitutus implorat.* Confer, si placet, quæ de Alex-  
 andro Mamææ, & Muhammede, regulæ istius admira-  
 toribus, Tract. de Persecutionibus Ecclesiæ cap. VII, & no-  
 tamus-

*Sarcerii de*  
*Restitutio-*  
*ne locus.*

**XXXII.** Audiamus porro de Restitutione Erasmus  
 quoque Sarcerium, Theologum cordatissimum. Ita ille,

ille, laudata jam supra de Reconciliatione fraterna concione: Die Restitution oder Widergeltung soll billig geschehen / wo sie möglich ist dem der sie thun soll. Als den aber ist sie möglich / wenn sie nicht gereicht zur eussersten Schande oder Verderb des Nehesten. In welchem Christliche Regenten oder Oberkeiten die Bescheidenheit pflegen zu gebrauchen / daß sie dem unschuldigen nicht zuviel vergeben / und doch das schuldige theil auch nicht in eusserster schande oder verderb und verlust aller Habe und Nahrung bringen. Als wenn einer an Schimpff und Ehren ist geschmähet / daß es ihm der ander muß abbitten / und Zeugniß geben / das er nichts denn liebes und guts von ihm wisse: da es aber Habe und Güter belanget / daß der Schuldige wiedergebe / nach verständiger Oberkeit Erkänntniß / daß er gleichwol nicht gar an den Bettelst ob gebracht werde. Wo aber der Beleidigte oder Kläger völlige Restitution haben wil / und mit der Schärffe auff den andern dringet / der sol wissen / daß ihme unser lieber Herr Gott wiederumb mit dem Maß messen werde / da er mit misset / Matthäi am 5. Capitel. Wie er alsdenn bessehen wird / mag er aus dem hundert und drey und vierzigsten Psalm lernen / oder / wo ers nicht gläuben wil / mit zeitlichem und ewigem schaden erfahren.

xxxiii. Neve a solis Theologis talia tradi existimes, en Politicorum quoque testimonia, eorumque omni exceptione majorum. Quis enim major heic Hugone illo Magno? Er tamen is diserte, lib. iii de Jure B. ac P. cap. xlii. num. 17, 1. *Sciendum est, inquit, latius docet H.*

F 2

*patere Grotius.*

patere Charitatis quam Juris regulas. Qui divitiis floret, immisericordia reus erit, si inopem debitorem omnibus reclusis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur: multoque magis, si is ipse debitor in id debitum venerit sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecunie verterit in rem suam. Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum. Tamen tam durus creditor contra Jus stricte dictum nihil facit. & lib. II, cap. XXIV, num. I, I. Evenit, ut plerumque magis pium re-  
 Etumque sit, de Jure suo cedere. Nam nostra quoque vita curam honeste deserit, ut alterius & vita & saluti perpetua, quantum in nobis est, consulamus, supra suo loco dictum est. Maxime autem Christianis hoc convenit, qui in eo perfectissimum CHRISTI imitantur exemplum, qui pro nobis ad-  
 huc impiis & infestis mori voluit, Rom. V, 6. Quod ipsum multo etiam magis nos excitat, ne res nostras aut nobis debitas persequamur cum tanto aliorum incommodo num. II, 3. Interdum ex sunt rerum circumstantie, ut jure suo abstinere, non laudabile tantum sit, sed & debitum, ratione ejus quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, sive in se spectata, sive qualiter eam exigit sanctissima lex Evangelii. Ubi mox in testimonium advocat illud B. Ambrosii, lib. II, de Offic. cap. II: De suo jure virum bonum aliquid relaxare, non solum liberalitatis, sed plerumque etiam commo-  
 ditatis est. Porro lib. III, cap. I, num. III, 2. idem scribit Grotius: Sicut antehac monuimus saepe, non semper ex omni parte licitum est, quod Juri stricte sumpto congruit. Sape enim proximi Charitas non permittet, ut summo jure utamur. Inprimis vero argumentum hoc persequitur ejusdem libri III cap. X. ubi testatur, Juris esse aut licere  
 multi a

multa dici eo quod impune fiunt, partim etiam quod iudicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quae tamen aut exorbitent a recti regula, sive illa in iure strictè dicto, sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut certe omittantur sanctius, & cum majori apud bonos laude. moxque recitat illud Agamemnonis ex Senecæ Troadibus:

*Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.*

eoque in loco pudorem, non tam hominum & famæ, quam æqui & boni, aut certe ejus quod æquius meliusque est, respectum significare, variorum adductis testimoniis ostendit; ac deinde ista Senecæ ex libro 1 de Ira cap. xxvii. huc refert: *Quam angusta Innocentia est, ad legem bonum esse! Quanto latius Officiorum patent quam Juris regule! quam multa Pietas, Humanitas, Liberalitas, Justitia, Fides, exigunt: quae omnia extra publicas tabulas sunt! Ubi Jus a Justitia distingui, observare jubet vir doctissimus, quia, inquit, Jus accipit id quod in Judiciis externis viget; pluribusque dicta confirmans, inter cetera notat, ipsos Juris consultos Romanos, quod sæpe jus vocant, alibi injuriam appellare, & æquitati opponere naturali; atque Lactantium, a Romanis legitime illatas esse injurias, affirmare. Cujus etiam Lactantii huc facientia sunt ista, Epitomes cap. iv. *Supra Leges (civiles puta) lex Dei est. Ea quoque quae pro licitis habentur vetat, ut Justitiam consummet. & Instituit. lib. vi, cap. xx: Deus ea quoque ne fiant monet, quae apud homines pro licitis habentur.**

xxxiv. Illustria porro sunt, planeque tali viro digna, quae habet Dn. a Seckendorf, loco aliquoties jam laudato §. 2. Postquam videlicet de Magistratus officio

sermone fecerat, subjungit: Dieses alles wird nun viel fleißiger und getreuer verrichtet / wann die Obrigkeit nach denen Grund-sätzen und Haupt-lehren des Christenthums / und nicht nur nach denen Weltlichen Sazungen / ihr ampt führet. Denn ob gleich die Obrigkeit nicht wegen ihres Christen-Standes Gericht und Botmäßigkeit übet / sondern ein Christ in solcher betrachtung mit unserm Heylande wol sagen mag: Wer hat mich zum Richter oder Er bschichter unter euch gesezet? so kan doch die Person der Obrigkeit / welche dem wahren Christenthum zugehan ist / sich nicht dergestalt von denen gründen derselben trennen und unterscheiden / daß sie in Gerichts- und Amts-sachen etwas thäte oder zuließe / so wieder Gottes Wort und die Christliche Lehre ließe. Denn wo das nicht vermeidlich wäre / so könnte kein Christ im Obrigkeitlichen Stande leben / sondern müste der Wiedertäufer Schwarm dikkals statt finden. Es bleibet aber nicht allein bey Vermeidung dessen / was das Gewissen verlegt / sondern es muß auch eine Christliche Obrigkeit zugleich auff die Christliche Liebe in den Rechts-Sachen selbst ein absehen mit nehmen / und dieselbe allerwegen gleichsam mitwirken lassen / daß also die Justiz / oder die Gerichtbarkeit und Botmäßigkeit / welche eine rechtschaffene und eifferige Christliche Obrigkeit übet und verrichtet / durch die Christliche Lehre und Liebe gleichsam aus der gemeinen / und / so zu reden / wilden art der Menschlichen Befehle / in eine fürtrefflichere un bessere versezet und veredelt wird: gleichwie ein gepfroffter Baum

Baum



Baum viel lieblichere und gesündere Früchte bringet/  
als er etwann gethan / wann er nur in seiner natürli-  
chen rohen art geblieben wäre. Confer dissertatio-  
nem nostram de Studio Belli ac Pacis num. XXXIII.

xxxv. Plana sunt, opinor, quæ de Vindictæ priva-  
tæ & publicæ permitione, defensionis ac ultionis con-  
fusione, deque nimis rigorosa & Charitati adversâ Satis-  
factionis efflagitatione tradidimus, iisque ea fundamen-  
tis subnituntur, quibus concutiendis quæ possint machi-  
næ adhiberi, vix apparet, ni forte ad inanem illam praxin  
receptamq; consuetudinem velis confugere. Hoc enim  
illud est commune asyllum, quo se recipiunt, quotquot  
nec rationibus & argumentis sua confirmare ac defen-  
dere, nec idonee aliorum sententiam refellere valent.  
Qua de re passim queruntur veteres illi athletæ sacri,  
Christianæ fidei *παρθαχοι*, Ethnicæque superstitionis  
impugnatores: ut quibus negotium fuit *adversus institu-  
tiones majorum, auctoritates receptorum: adversus Con-  
suetudinem: --- que adulterinam istam divinitatem corro-  
boraverant*; dicente Tertulliano libro II. ad Nationes  
cap. I. quemadmodum hodieque *difficillimum apud In-  
dos fidei imperimentum ex ipsa inveterata Consuetudine  
proficisci*, Josephus Acosta testis est lib. II de procuranda  
Indorum salute cap. XIX. cui heic suffragantur Fr. Xa-  
verius lib. IV, epist. I, & Nicol. Trigaurius, Christianæ  
expeditionis apud Chinas lib. V, cap. XIV.

xxxvi. Ceterum rectissime heic Clemens Alex-  
andrinus in Protreptico: *φύγματος ἢ συνήθειαν, φύγμεν  
οἷον εὐραν χαλεπὴν, ἢ χαρῆς ἀπειλήν, ἢ Σαρηνῶν  
μυθικῆς ἔργου ἢ φιδρωσῶν, τὴν ἀληθείαν ἀποτρέψαι, ἀπὸ. saepe erro-  
rum res abripit*

*Qui argu-  
mentis non  
possunt,  
Consuetu-  
dine actio-  
nibus suis  
patrocina-  
ris agunt.*

*Ratio pre-  
valere de-  
bet Con-  
suetudini:  
que fallax  
est, inq. pe-  
riculosa*

γει τῆς ζωῆς κατὰ τὴν ἐπί, ἰσχυρὸν ἐστὶν, ἐξῆς ἐστὶ, καὶ  
 κτλ. ἐστὶν κατὰ τὴν ἐπί. *Fugiamus Consuetudinem,*  
*fugiamus tanquam scopulum difficilem, aut Charybdis mi-*  
*nas, aut fabulis decantatas Syrenes: suffocat hominem, a*  
*Veritate avertit, abducit a vita: est laqueus, est barathrum,*  
*est malum ventilabrum Consuetudo. & Lactantius Divin.*  
*Institut. libro II, cap. VII: Oportet, in ea re maxime, in*  
*qua vita ratio versatur, sibi quemque considerare (potius) suo-*  
*que iudicio ac propriis sensibus nisi ad investigandam et*  
*perpendendam Veritatem, quam credentem alienis erroribus*  
*decipi, tanquam ipsum rationis expertem. Dedit*  
*omnibus Deus pro virili portione sapientiam, ut et*  
*audita investigare possent, et audita perpendere. --- Qua-*  
*re cum sapere, id est, Veritatem quærere, omnibus sit in-*  
*natum, sapientiam sibi adimunt, qui sine ullo iudicio --- ab*  
*aliis pecudum more ducuntur. Quibus postremis pla-*  
*nissime respondent illa Senecæ, libro de Vita beata cap.*  
*I: Nihil magis præstandum est, quam, ne pecorum ritu se-*  
*quamur antecedentium greges, pergentes, non qua eundum*  
*est, sed qua itur. Adde quæ in Decrero suo Gratianus*  
*dist. IX collegit illustria Nicolai Papæ, Augustini, Cy-*  
*priani, huc facientia testimonia, quæq; nos tradimus in*  
*opere de Calumniis Gentilium in Christianos veteres, li-*  
*bro I, cap. v, 8. 9. editionis proxime prodituræ.*

Proverb. xx, 3.

Die gerne habern / sind allzu-  
mahl Narren.

KILONI M. DG. XC.





94 A 7369

X 2346757

Mi. 2





1 ~~20~~ 31

DE  
ACTIONIBUS  
FORENSIBUS  
EXERCITATIO THEOLOGICA,  
Quam  
IN ACADEMIA HOLSATORUM  
CHRISTIAN - ALBERTINA,  
PRÆSIDE  
CHRISTIANO KORTHOLT  
S.Theol.D.Prof.Prim. & Pro-Cancellario,  
publice discutiendam exhibet,  
ad diem Februar.  
JOHANNES Gottlieb MOLLERUS,  
Gedamentis Pruffus.



KILONI,  
Typis Joach. Reumanni, Acad. Typogr.  
Recusa, 1707.

